

מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל
MYERS-JDC-BROOKDALE
مایرس - جوینت - بروکدیل

היחידה לחקר המוגבלויות

הערכת תוכנית שילוב צעירים עם מוגבלות במרכזי צעירים

מריאלה יאבו ■ דורי ריבקין

המחקר נערך ביוזמת "ישראל מעבר למגבלות", ג'וינט ישראל

הערכת תוכנית שילוב צעירים עם מוגבלות במרכזי צעירים

מריאלה יאבו דורי ריבקין

המחקר נערך ביוזמת "ישראל מעבר למגבלות", ג'וינט ישראל

אוקטובר 2018

ירושלים

חשוון תשע"ט

עריכת לשון : רויטל אביב מתוק
תרגום לאנגלית (תקציר ותמצית מנהלים) : אוולין איבל
עיצוב גרפי : ענת פרקו-טולדנוו

מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל

היחידה לחקר מוגבלויות

ת"ד 3886

ירושלים 9103702

טלפון : 02-6557400

פקס : 02-5612391

כתובת האינטרנט : brookdale.jdc.org.il

עוד פרסומים של המכון בנושא

ברלב, ל., אדמון-ריק, ג., קרן-אברהם, י., הבר, י. (2017). אנשים עם מוגבלות בישראל 2017. פרסום משותף עם נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, משרד המשפטים.

אייל, י., ריבקין, ד., קרן-אברהם, י. (2016). עתיד בטוח לצעירים – תכנית תעסוקה לצעירים בגילאי 20-35 עם ליקויי למידה והפרעות קשב. פרסום משותף עם המוסד לביטוח לאומי. מפעלים מיוחדים 165.

כאהן-סטרבצינסקי, פ., קונסטנטינוב, ו., עמיאל, ש. (2016). מצבם של צעירים בישראל בתחומי חיים מרכזיים. דמ-736-16.

אייל, י., ברלב, ל., ריבקין, ד. (2016). תכנית המנטורים – ליווי אישי לצעירים עם מוגבלות ("נתיב לעצמאות"): מחקר הערכה. דמ-725-16.

כאהן-סטרבצינסקי, פ., קונסטנטינוב, ו., נאון, ד., הדר, י., ואזן-סיקרון, ל. (2014). בעלי מוגבלות צעירים בישראל: השתלבות בתעסוקה – משאבים, חסמים וצרכים. דמ-650-14.

כאהן-סטרבצינסקי, פ., קונסטנטינוב, ו., נאון, ד., ואזן-סיקרון, ל., הדר, י. (2013). השתלבות צעירים בתעסוקה – משאבים, חסמים וצרכים. ממצאים עיקריים. דמ-645-13.

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון: brookdale.jdc.org.il

תקציר

רקע

מרכזי צעירים נועדו לספק מענה מערכתי ומוסדי לצורכי צעירים בני 18-35 העומדים בפני צמתים שישפיעו על חייהם במגוון תחומים. צעירים עם מוגבלות מתמודדים עם צרכים דומים אך בעוצמה רבה יותר בשל חסמים חברתיים, תפיסתיים ומערכתיים.

תוכנית שילוב צעירים עם מוגבלות במרכזי צעירים

התוכנית לשילוב צעירים עם מוגבלות במרכזי צעירים החלה לפעול בשנת 2012 והיא ממומנת במשותף על ידי "ישראל מעבר למגבלות" בג'וינט ישראל והרשויות המקומיות שבהן פועלים המרכזים. התוכנית מיועדת לצעירים בני 18-35 עם כל סוגי המוגבלות. מטרתה הן מתן מענה מותאם ונגיש לצורכי צעירים עם מוגבלות בתחומי הליכה של פעילות מרכזי הצעירים, שילוב של צעירים עם מוגבלות בכלל הפעילות במרכזי הצעירים ושינוי עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות.

מחקר ההערכה

מחקר הערכה זה נערך ביוזמת "ישראל מעבר למגבלות" והוא עוסק ביישום התוכנית לשילוב צעירים עם מוגבלות במרכזי צעירים בשלושת מרכזי הצעירים הראשונים שבהם היא פעלה: בעכו, בשדרות ובנתניה. כמו כן נבחנות סוגיות שעלו בהפעלת התוכנית והשפעתה כפי שהיא נתפסת בשלב זה בעיני צוותי המרכזים ובעיני הצעירים המגיעים למרכזים. מטרת המחקר היא לסייע בקבלת החלטות בנוגע להמשך פיתוח התוכנית. המחקר בוצע בשיטת מחקר איכותנית המבוססת על ראיונות חצי מובנים עם צוות מרכזי הצעירים המשתתפים במחקר, עם צעירים עם מוגבלות וללא מוגבלות המגיעים למרכזי הצעירים האלה וכן עם אנשי מפתח המעורבים בפיתוח התוכנית. סך הכול בוצעו 30 ראיונות חצי מובנים בין אוגוסט 2017 לינואר 2018.

ממצאים עיקריים

מן הממצאים עלה כי בתחילת דרכה לא הייתה התוכנית מוגדרת ברור מספיק, ובפועל, כל אחד משלושת מרכזי הצעירים שבמחקר יישם באופן שונה את התוכנית תוך מתן הדגשים שונים: (1) **ליווי אישי** וארוך טווח של רכזת הנגישות; (2) **התאמת השירות לצרכים** – מתן שירות שווה תוך שימת דגש לזכויות ולהתאמות ייחודיות לצעירים עם מוגבלות; (3) **אוניברסליות** – מתן שירותים אוניברסליים לכלל הצעירים, תוך הנגשת השירותים הקיימים לצעירים עם מוגבלות. הבדלים אלה בעת היישום באים לידי ביטוי במרכיבים שונים, כגון תפקיד רכז הנגישות, שיתופי פעולה בקהילה או קיום פעילויות ייעודיות לצעירים עם מוגבלות במרכז.

יישום אחר של התוכנית בכל מרכז צעירים מאפשר הלימה גבוהה יותר בין מאפייני המרכז לבין מרכיבי התוכנית, אך ההבדלים יוצרים פערים באופן יישום מטרות התוכנית. כך למשל מרכז אחד שם דגש רב יותר על שילוב אוניברסלי ומרכז אחר שם דגש רב יותר על ליווי אישי.

ניכר כי ההשפעה העיקרית הנתפסת של התוכנית בשלב זה היא בכך שהצליחה להעלות את מודעות אנשי הצוות בשלושת המרכזים לצרכים של צעירים עם מוגבלות ולמתן שירות נגיש עבורם. צעירים ללא מוגבלות הגיבו לרוב באופן חיובי לנוכחותם של צעירים עם מוגבלות במרכזים, וצעירים עם מוגבלות ציינו כי הרגישו בנוח במרכזים וקיבלו בהם שירות תומך ומותאם לצורכיהם.

תמצית מנהלים

רקע

מרכזי צעירים נועדו לספק מידע וייעוץ לצעירים בני 18-35, בתחומי השכלה, תעסוקה, עצמאות כלכלית, מעורבות חברתית ותרבות ופנאי. כמו כן המרכזים מציעים מגוון סדנאות ופעילויות בנושאים אלה. מרכזי הצעירים פועלים ביישובים שונים, בשיתוף פעולה בין הרשות המקומית, ובין משרדי ממשלה, גיונט ישראל וקרנות שונות. בשנת 2018 פועלים ברחבי המדינה 61 מרכזי צעירים.

תוכנית שילוב צעירים עם מוגבלות במרכזי צעירים

צעירים עם מוגבלות מתמודדים עם קשיים הדומים לקשיים של כלל הצעירים אך בעוצמה רבה יותר בשל חסמים שונים, כגון חוסר אמון של הצעירים ביכולותיהם, היעדר מידע נגיש, בידוד חברתי והיעדר נגישות לשירותים. התוכנית לשילוב צעירים עם מוגבלות במרכזי צעירים של "ישראל מעבר למוגבלות" החלה כפיילוט בשנת 2012 בשלושה מרכזי צעירים, ובשנת 2016 התרחבה לחמישה מרכזים נוספים. התוכנית מיועדת לצעירים בני 18-35 עם כל סוגי המוגבלות.

מטרת התוכנית הן מתן מענה מותאם ונגיש לצעירים עם מוגבלות במרכזי הצעירים בתחומי הליבה של המרכזים, שילוב של צעירים עם מוגבלות בכלל פעילות המרכזים ושינוי עמדות כלפי אנשים עם מוגבלות. התוכנית כוללת איתור צעירים עם מוגבלות והזמנתם למרכזי הצעירים, מתן מענים מותאמים ונגישים עבורם ומינוי רכז האחראי על תכלול התוכנית.

מחקר ההערכה

מחקר זה נערך ביוזמת "ישראל מעבר למוגבלות" והוא מהווה הערכה ראשונית של התוכנית לשילוב צעירים עם מוגבלות במרכזי צעירים בשלוש השנים הראשונות לפעילותה, במרכזי הצעירים הראשונים בתוכנית: בעכו, בשדרות ובנתניה. מטרת המחקר היא לסייע בקבלת החלטות בנוגע להמשך פיתוח התוכנית. ההערכה מתייחסת ליישום התוכנית, לסוגיות בהפעלתה ולהשפעתה כפי שהיא נתפסת בשלב זה בעיני צוותי המרכזים ובעיני הצעירים המגיעים למרכזים.

ההערכה בוצעה בשיטת מחקר איכותנית בעזרת ראיונות חצי מובנים עם צוות מרכזי הצעירים המשתתפים במחקר (מנהלי המרכזים, רכזי הנגישות ורכזים נוספים), עם צעירים עם מוגבלות וללא מוגבלות המגיעים למרכזי הצעירים וכן עם אנשי מפתח המעורבים בפיתוח התוכנית. בכל מרכז רואיינו שלושה-ארבעה צעירים עם מוגבלות ושלושה צעירים ללא מוגבלות. רואיינו שמונה גברים ואחת עשרה נשים, רובם בני 20-30 עם מוגבלויות שונות: מוגבלות פיזית, מוגבלות נפשית, לקויות למידה ועוד. סך הכול בוצעו 30 ראיונות חצי מובנים בין אוגוסט 2017 לינואר 2018.

ממצאי המחקר

אופנים שונים של יישום התוכנית

מן הממצאים עלה כי בתחילת דרכה לא הייתה התוכנית מוגדרת באופן ברור מספיק, וכל אחד משלושת מרכזי הצעירים שבמחקר יישם את התוכנית באופן שונה.

עכו – ליווי אישי: המרכיב העיקרי ביישום התוכנית במרכז הוא **ליווי אישי וארוך טווח של רכזת הנגישות**.¹ צעירים עם מוגבלות מופנים לרוב לרכזת הנגישות, שלאחר שיחה מפנה אותם לרכזים נוספים או לפעילויות אחרות בהתאם לצורכיהם. תפקיד הרכזת כולל ליווי מתמשך, מעקב כדי לוודא שהצעיר קיבל מענה, ולעיתים אף ליווי לפעילויות.

שדרות – התאמת השירות לצרכים: גישת המרכז מבוססת על **מתן שירות שווה לכלל הצעירים בעיר, תוך הבאה בחשבון של זכויות ועריכת התאמות ספציפיות** שצעירים עם מוגבלות עשויים להזדקק להן. צעירים עם מוגבלות המגיעים למרכז מופנים לרכזי הייעוץ על פי הצורך שלהם. תפקיד רכזת הנגישות הוא בעיקרו מתן תמיכה לצוות והטמעת התוכנית בכל שירותי המרכז. יישום התוכנית מבוסס על שיתופי פעולה בין רכזי המרכז ובינם לבין גורמים מקומיים נוספים.

נתניה – אוניברסליות: המרכז מתאפיין **במתן שירותים אוניברסליים לכלל הצעירים בעיר ללא התייחסות לאוכלוסיות יעד מיוחדות**, וכך גם פועלת התוכנית לשילוב צעירים עם מוגבלות במרכז. עיקר יישום התוכנית במרכז בא לידי ביטוי בהנגשת השירותים הקיימים בו עבור צעירים עם מוגבלויות שונות. צעירים עם מוגבלות המגיעים למרכז מופנים ישירות לקבלת השירות הרצוי להם. עיקר תפקידו של רכז הנגישות הוא ליצור קשרים עם גופים רלוונטיים ולתת ייעוץ לצוות המרכז.

יישום אחר של התוכנית בכל מרכז צעירים מאפשר הלימה גבוהה יותר בין מאפייני המרכז לבין מרכיבי התוכנית, ונותן מקום לאופי ההתנהלות, לצרכים ולאוריינטציה של כל מרכז. אך ההבדלים יוצרים פערים ברמת יישום מטרות התוכנית. כך למשל מרכז אחד שם דגש רב יותר על שילוב אוניברסלי ומרכז אחר שם דגש רב יותר על ליווי אישי.

יישום התוכנית והערכת השפעותיה

הכוונה מקצועית ליישום התוכנית: ניכר כי בכל המרכזים יש רצון רב ליישם את התוכנית. יחד עם זאת, כפי שצוין לעיל, נמצא כי בתחילת דרכה של התוכנית לא היה ברור מספיק כיצד לעשות זאת, אילו פעילויות על המרכזים לארגן ומה נחשב חלק מן התוכנית ומה לא.

גיוס צעירים עם מוגבלות למרכז הצעירים: בשלושת המרכזים ערוץ הגיוס המרכזי הוא פרסום המרכז דרך עמותות שנותנות שירותים לאנשים עם מוגבלות ושאתן משתפים המרכזים פעולה בקביעות. בעכו ובשדרות, עמותות מקיימות בעצמן פעילויות קבועות במרכז, והצעירים המשתתפים מוזמנים לצרוך

---

¹ במחקר זה רכז הנגישות הוא הרכז אשר הוחלט שירכז את יישום התוכנית במרכז הצעירים. מנהלי התוכנית דנים בימים אלה על שיום מתאים לתפקיד זה (בין האפשרויות הנדונות: רכז הנגשה, רכז שילוב, רכז הכלה).

שירותים של המרכזים. דרך נוספת היא פרסום בעיתונים מקומיים או בפייסבוק, שצעירים עם מוגבלות וצעירים ללא מוגבלות ציינו כערוץ עיקרי להיכרות עם המרכז.

השתתפותם של צעירים עם מוגבלות בפעילויות מרכזי הצעירים: צעירים עם מוגבלות משתתפים במרכזי הצעירים בשלוש דרכים מרכזיות: ראשית, קבלת ייעוץ פרטני, הכולל עד חמש פגישות עם רכזת בתחומי תעסוקה, השכלה, מלגות, זכויות לחיילים משוחררים ועוד. צעירים עם מוגבלות משתתפים בדרך זו בשלושת המרכזים (במרכז בנתניה זוהי הדרך השכיחה ביותר להשתתפותם); שנית, השתתפות בפעילויות קבוצתיות כלליות במרכז, כגון קורסים וסדנאות. בשלושת המרכזים ישנה השתתפות מסוימת של צעירים עם מוגבלות בסוג פעילות זה; שלישית, השתתפות בפעילויות קבוצתיות המיועדות לצעירים עם מוגבלות במרכז, המאורגנות לרוב על ידי עמותות, כגון "כיוונים", "אנוש", "גוונים" ועוד, ולעיתים על ידי רכז הנגישות במרכז. פעילויות כאלה מתקיימות בעיקר במרכזים בעכו ובשדרות.

חשיפה, אינטראקציות וחברויות בין צעירים עם מוגבלות ובין צעירים ללא מוגבלות: ייעוץ פרטני ופעילויות ייעודיות לצעירים עם מוגבלות אינם מייצרים אינטראקציות או קשרים בין צעירים עם מוגבלות ובין צעירים ללא מוגבלות. לעומת זאת, לפעילויות קבוצתיות כלליות, ובפרט לקבוצות מנהיגות, יש פוטנציאל לייצר קשרים ואף חברויות בין הצעירים. מרחבים משותפים, כגון עמדות מחשב, מקדמים אינטראקציה בין הצעירים ומאפשרים ליצור קשרים.

צוות המרכז ורכזי הנגישות: רכזי הנגישות במרכזים עוסקים באיתור ובגיוס של צעירים עם מוגבלות באזורם, יוצרים קשרים עם גופים רלוונטיים ומטמיעים את התוכנית בקרב שאר חברי הצוות במרכז. כמו כן יש הבדל ניכר באופי תפקידם המתבטא בעיקר ברמת קרבתם אל צעירים עם מוגבלות המגיעים למרכז. הצעירים שרואיינו הביעו שביעות רצון גבוהה מן היחס שקיבלו מצוות המרכזים. צעירים עם מוגבלות ציינו שהשירות שקיבלו התאים לצורכיהם.

ליווי אישי וארוך טווח: אף על פי שסוגיה זו אינה חלק ממרכיבי התוכנית, כל הצוותים העלו את הזדקקותם של חלק מן הצעירים עם מוגבלות בליווי. התמודדותם עם צורך זה משתנה: בעכו הליווי ניתן על ידי רכזת הנגישות של המרכז, בשדרות מוצע ליווי של סטודנטים לעבודה סוציאלית ממכללת ספיר, ובנתניה, כאשר נראה שיש צורך בכך, רכזי המרכז מפנים את הצעירים לעמותות שונות שיכולות לדאוג לכך.

הכשרת הצוות וצורך ב"כתובת מקצועית" עבורם: כל הרכזים שרואיינו ציינו את חשיבות ההכשרות שעברו במסגרת התוכנית, ואת תרומתן להבנתם כיצד להציע שירות לצעירים עם מוגבלות ולהיכרותם עם מערכות ציבוריות רלוונטיות ועם עמותות המספקות שירותים לצעירים עם מוגבלות.

זיהוי מוגבלות בלתי נראית וטיפול בה: הצוותים בשלושת המרכזים העלו את הקושי להתמודד עם צעירים עם מוגבלות בלתי נראית, אשר לא מצהירים על מוגבלותם או לא מדברים עליה. הצוותים מתייחסים לצעירים אלה כמו לשאר המשתתפים בתוכנית, גם אם נושא המוגבלות אינו מצוין מפורשות.

שיתופי פעולה בקהילה לטובת צעירים עם מוגבלות: בשלושת המרכזים יש שיתופי פעולה עם עמותות מקומיות בדרכים וברמות שונות. בעכו ובשדרות העמותות משמעותיות ביותר בעת יישום התוכנית, מאחר

שהן מקיימות פעילויות מטעמן במרכזים. בעכו ובנתניה ציינו גם את השפעת הרשויות המקומיות לנושא שילובם של אנשים עם מוגבלות בקהילה.

תחומי השפעה נתפסת של התוכנית: ההשפעה הבולטת ביותר של התוכנית בשלב זה היא העלאת המודעות של חברי הצוות למתן שירות מותאם לצעירים עם מוגבלות. תגובתם של צעירים ללא מוגבלות כלפי הימצאותם של צעירים עם מוגבלות במרכזים היא חיובית. צעירים עם מוגבלות מרגישים בנוח במרכזים, הם סיפרו שקיבלו שירות תומך וייעוץ בתחומי הליבה של המרכז, בעיקר בתעסוקה ובהשכלה. חלקם הגדול נשאר בקשר עם המרכז לאורך זמן. צעירים עם מוגבלות וללא מוגבלות תיארו את מרכז הצעירים בעירם כבית שני.

דברי תודה

מחקר זה התאפשר בזכות הסיוע ושיתוף הפעולה של אנשים רבים, וברצוננו להודות להם. בראש ובראשונה, לרונית רבי בן שטרית, מנהלת התוכנית לשילוב צעירים עם מוגבלות במרכזי צעירים מטעם "ישראל מעבר למגבלות", ולשאר חברי ועדת ההיגוי שליוו את המחקר. תודה מיוחדת למנהלי מרכזי הצעירים ולרכזי הנגישות שתרמו מזמנם כדי להתראיין, וסייעו במציאת צעירים עם מוגבלות וללא מוגבלות המתאימים למחקר וביצירת הקשר עימם. תודה למרואיינים שתרמו מזמנם, מניסיונם ומידיעותיהם: לבעלי תפקידים בגיוינט ישראל-תבת, למנהלים ולרכזים במרכזי הצעירים ולצעירים שקיבלו שירות במרכזי הצעירים. אנו מנועים מלציין כאן את שמותיהם, בשל החובה והרצון להגן על פרטיותם. תודה לרויטל אביב מתוק על עריכת הלשון, לאוולין איבל על התרגום לאנגלית ולענת פרקו-טולדנו על ההפקה וההבאה לדפוס.

תוכן עניינים

1	1. מבוא
2	2. שילוב צעירים עם מוגבלות במרכזי צעירים – תיאור התוכנית
3	3. מחקר ההערכה
5	4. ממצאי המחקר
5	4.1 אופנים שונים של יישום התוכנית בשלושת מרכזי הצעירים במחקר
6	4.1.1 עכו – ליווי אישי
7	4.1.2 שדרות – התאמת השירות לצרכים
9	4.1.3 נתניה – אוניברסליות
11	4.2 יישום התוכנית והערכת השפעותיה
11	4.2.1 הכוונה מקצועית ליישום התוכנית
12	4.2.2 גיוס הצעירים עם מוגבלות למרכז הצעירים
14	4.2.3 השתתפותם של צעירים עם מוגבלות במרכזי הצעירים
15	4.2.4 חשיפה, אינטראקציות וחברויות בין צעירים עם מוגבלות ובין צעירים ללא מוגבלות
17	4.2.5 צוות המרכז ורכזי הנגישות
18	4.2.6 ליווי אישי וארוך טווח
18	4.2.7 הכשרת אנשי הצוות וצורך ב"כתובת מקצועית" עבורם
19	4.2.8 זיהוי מוגבלות בלתי נראית וטיפול בה
19	4.2.9 שיתופי פעולה בקהילה לטובת צעירים עם מוגבלות
20	4.2.10 תחומי ההשפעה הנתפסת של התוכנית
22	5. סיכום והמלצות
26	מקורות